

## Список використаних джерел

1. Андрієвський В. Три громади. Спогади з 1880–1917 / В. Андрієвський. – Львів, 1936.
2. Головченко Володимир. Від "Самостійної України" до Союзу Визволення України: Нариси з історії української соціал-демократії початку ХХ ст. / Володимир Головченко – К., 1996.
3. Голубець М. Рік грози і надії 1914-й / М. Голубець. – Львів, 1934.
4. Касьянов Г.В. Українська інтелігенція на рубежі ХІХ – ХХ століть: соціально-політичний портрет / Г.В. Касьянов. – К., 1993.
5. Мірчук П. Микола Міхновський: Апостол української державності / П. Мірчук. – Філадельфія, 1960.
6. Нарис. Програма УСРП // Молода Україна. – 1900. – Ч. 9–10.
7. Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Док. і мат.: довід.: у 2 ч. – К., 1997. – Ч. 1.
8. Порш М. Про автономію України / М. Порш. – К., 1913.
9. Робітницька справа в програмі Української Народної партії. – Чернівці, 1902.
10. Самостійна Україна. Збірник програм українських політичних партій початку ХХ ст. – Тернопіль, 1991.
11. Слюсаренко А.Г. Історія Української конституції / А.Г. Слюсаренко, М.В. Томенко. – К., 1993.
12. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: Док. і мат. – Т.1. – Мюнхен, 1983.
13. Чого нам треба? – Б. м., Б. р.

## References

1. Andrievskiy V. (1936) *Try gromady. Spogady z 1880–1917*. Lviv.
2. Golovchenko Volodymyr. (1996) *Vid "Samostiinoi Ukrainy" do Soiuзу Visvolennia Ukrainy: Narisi z istorii ukrainskoi sotsial-demokratii pochatku XX st.* Kyiv.
3. Golubets M. *Rik grozy i nadii 1914*. Lviv.
4. Kasyanov G.V. (1993) *Ukrainska inteligentsiia na rubezhi XIX–XX stolit: sotsialno-politichnyi portret*. Kyiv.
5. Mirshchuk P. (1960) *Mykola Mikhnovskiy: Apostol ukrainskoi derzhavnosti*. Filadelfiya.
6. Naris. *Programa USP (1900)*. Moloda Ukraina. 9–10.
7. *Natsionalni protsesy v Ukraini: istoriia i sushchasnist. Dokumenty i materialy*. Dovidnyk: U 2 chastinakh (1997).1. Kyiv.
8. Porsh M. (1913) *Pro avtonomiiu Ukrainy*. Kyiv.
9. *Robitnytska sprava v programi Ukrainkoi Narodnoi partii*. (1902). Chernivci.
10. *Samostiina Ukraina. Zbirnyk program ukrainskykh politychnykh partii pochatku XX st.* (1991). Ternopil.
11. Slusarenko A.G., Tomenko M.V. *Istoriia Ukrainkoi konstytutsii* (1993). Kyiv.
12. *Ukrainska suspilno-politychna dumka v 20 stolitti: Dokumenty i materialy* (1983).1. Munkhen.
13. Schogo nam treba? – B. m., B. r.

Надійшла до редакції 18.08.17

V. Kolesnyk, Doctor of History, Professor  
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

### THE UKRAINIAN POLITICAL PARTIES IN RUSSIAN EMPIRE AT THE BEGINNING OF 20<sup>TH</sup> CENTURY: OFFERING THE SOLUTION OF THE NATIONAL ISSUE

*The article is devoted to the solution of the national issue in the programs of Ukrainian political parties in Russian empire at the beginning of 20<sup>th</sup> century. The political and national ideal of the state that had been presented in their programs is described by the author. These parties could be divided into two groups depending on their views of national issue and state status of Ukraine. Three of them – the Revolutionary Ukrainian Party (until 1903), the Ukrainian Socialist Party and the Ukrainian People's Party – declared a need of creation an independent Ukrainian state. The ideology of those parties was based on socialism but the state independency they considered as an essential condition for the creation of a just society.*

*The other group of political parties – the Revolutionary Ukrainian Party (after 1903), the Ukrainian Democratic Party, the Ukrainian Radical Party, the Ukrainian Democratic Radical Party, the Ukrainian Social Democratic Labour Party – saw Ukraine as an autonomous part of the democratic Russian federation. These parties declared the necessary of social changes and after that – the solution of the national issue.*

*Every political party offered own project of Ukrainian constitution.*

*Key words: Ukrainian political parties, Ukraine< Russian Empire, national issue, political programs, autonomy, federation, self-determination, Ukrainian state.*

УДК 930(477):061.22"18/19"М.Грушевський  
<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2017.134.3.07>

Р. Конта, д-р іст. наук, доц.  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

### М. ГРУШЕВСЬКИЙ ЯК РЕФОРМАТОР

#### НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ: ЕТНОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

*Розглянуто проблему висвітлення в історіографії питання реформування Наукового товариства імені Шевченка (далі – НТШ, Товариство) у Львові М. Грушевським та зміни статуту цієї організації в контексті їх значення для організації етнологічних досліджень у зазначеній установі, а також становлення української етнології. Незважаючи на важливість цієї проблеми, вона переважно досліджувалася в межах вивчення історії Товариства, де проблема реформування цієї інституції висвітлювалася в загальних рисах, що не давало можливості простежити всі перипетії як внутрішньої організаційної роботи в цьому напрямі, включаючи різні думки членів НТШ щодо цієї проблеми, так і зовнішньополітичний фактор, що полягає у складних обставинах існування наукової організації академічного рівня у народі, який був позбавлений власної державності. Автор також робить висновки щодо перспектив для подальшого дослідження зазначеної проблеми.*

*Ключові слова: М. Грушевський, Наукове товариство імені Шевченка у Львові, етнологія, етнографія, історіографія, реформа, статут, Товариство, НТШ.*

Діяльність М. Грушевського як реформатора Наукового товариства імені Шевченка у Львові (далі – НТШ) має важливе значення в контексті становлення етнологічної науки в Україні й організації етнографічних досліджень на території етнічних українських земель, що сприяло накопиченню значного емпіричного матеріалу народознавчого характеру. Водночас саме етнологічний аспект реформаторської діяльності вченого в НТШ не завжди виокремлювався дослідниками, які торкалися діяльності М. Грушевського в цій організації. Перші наукові розвідки і замітки про вченого, що зі зрозумілих причин виходили або в дорадянський період, або в діаспорі, стосувалися переважно діяльності М. Грушевського в Товаристві як історика й організатора української науки загалом.

На високий науковий рівень зазначену наукову проблему підняв Л. Винар, який, власне, став засновником окремої гуманітарної дисципліни під назвою "грушевськознавство". У серії своїх публікацій у журналі "Український історик" [1, 2, 3, 5, 6], що виходив у Нью-Йорку, автор окреслив основні напрями науково-організаційної роботи М. Грушевського в НТШ. На основі зазначених статей автор у 1970 р. видав монографічне дослідження про діяльність вченого в Товаристві [4]. Однак Л. Винар лише опосередковано торкнувся проблеми реформування НТШ та зміни його статуту в аспекті значення цих дій для організації етнологічних досліджень. Автор переконаний, що саме М. Грушевський "...створив із Наукового товариства некороновану українську академію наук, яка своєю працею і виданнями не уступала жодній чужинецькій

науковій установі" [5, с. 12]. Згідно із цією тезою можна зробити висновок про важливе значення організації етнологічних досліджень у НТШ, що було помітною тенденцією у тогочасній європейській науці. Згідно з Л. Винаром, навіть після відходу від керівництва Товариством у 1913 р. М. Грушевський залишався членом етнографічної комісії. Це, своєю чергою свідчить, про те, що вчений надавав важливого значення народознавчим дослідженням у НТШ [4, с. 71].

Фактично до середини 1990-х рр. ХХ ст. в літературі зустрічаються лише окремі натяки на етнологічну складову науково-організаційної діяльності вченого в Товаристві. Так, зокрема, О. Романів у своїй статті зазначив: "Михайло Грушевський розпочав свою науково-організаційну діяльність у період, коли кволий розвиток науки на Україні проходив у рамках зарегламентованих антиукраїнськими указами великодержавних структур, а в Галичині він робив теж перші кроки у зв'язку з відсутністю належної організації та достатньої кількості наукових кадрів. Велика заслуга Грушевського полягає в тому, що він вичленив наукові дослідження з українознавства і чужинецьких імперських структур, створивши для них спільні організаційні форми в рамках Наукового товариства ім. Шевченка" [24, с. 91]. З огляду на це саме організація українознавчого напрямку роботи НТШ, разом з об'єднанням навколо цієї справи фахівців-етнографів, було одним із вагомих досягнень М. Грушевського, яке досить часто відзначалося в історіографії.

Згідно з О. Мальчевським, "М. Грушевський опрацював свою концепцію відродження української науки на ґрунті західної гуманітарної культури, керуючись при цьому ідеями філософського позитивізму" [22, с. 33]. Зважаючи на цю тезу, можна зробити висновок, що організація збору широкого масиву етнографічних даних із відповідним аналізом та теоретичним узагальненням відповідала принципам наукової роботи вченого.

Лише із середини 2000-х рр. в історіографії починає ґрунтовніше розроблятися проблема організації М. Грушевським наукового українознавства в межах НТШ. І тут на увагу заслуговує стаття О. Гомотюк, яка, аналізуючи зазначену проблему, досить слушно зауважила, що "наявна грушевськіана найповніше віддзеркалює роль вченого в розвитку історичної науки як домінуючого компонента українознавства, залишаючи поза полем аналізу інші його центри. Виняток становить лише дослідження Л. Винара, у якому грушевськознавство розглядається як підсистема українознавства" [11, с. 288]. Як наголошує авторка, саме М. Грушевський дав визначення поняття "українознавства", до якого, зокрема, вніс український фольклор, етнологію, антропологію, звичаєве право, народну медицину й інші галузі наук та сфери народної культури [11, с. 290–291], що безпосередньо пов'язані із предметним полем етнології.

О. Гомотюк торкнулася також іншої проблеми науково-організаційного характеру, яка раніше подекуди порушувалася, зокрема Л. Винаром, а саме: підготовки кваліфікованих наукових кадрів для українознавчих досліджень. Згодом ці кадри стали основою організації етнологічних досліджень у НТШ. Одним із кроків підготовки фахівців-етнологів "...стала організація всеукраїнських літніх курсів з українознавства. ...Програма українознавчих курсів охоплювала не тільки гуманітарні дисципліни (історію України, української літератури, культурного руху в Галичині, історію України в контексті Західної Європи, мовознавство, антропологію, етнографію, етнологію) але й природничі науки" [11, с. 305]. Отже, підготовка кваліфікованих фахівців-етнологів була однією з нагальних потреб тогочасної української науки і цим питанням активно займався

М. Грушевський. Загалом, ми погоджуємося з тезою О. Гомотюк про те, що "М. Грушевський залишив справжню скарбницю знань про Україну й українство, невичерпний досвід організації українознавчої науки, підготовки нової генерації дослідників, видавничої діяльності" [11, с. 309–310].

Першою працею, у якій було спеціально порушено проблему організації М. Грушевським етнографічних досліджень, стала стаття М. Глушка [9]. Автор слушно зауважив, що донині в історіографії досліджували питання вивчення етнографічної спадщини таких членів НТШ, як І. Франко, В. Гнатюк, Ф. Вовк та інших, тоді як "...поза увагою більшості сучасників залишилася постать Михайла Грушевського – одного з головних натхненників та організаторів етнологічних студій в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст." [9, с. 14]. Автор комплексно підходить до вивчення науково-організаційної спадщини М. Грушевського у Товаристві в аспекті внеску вченого в налагодження широкомасштабних етнологічних досліджень членами цієї організації.

М. Глушко у своїй статті ставить низку принципових питань, що дозволяють пролити світло на питання: "Чому саме М. Грушевський став ініціатором та організатором народознавчих досліджень в НТШ, а не інші, визнані на той час народознавці, зокрема І. Франко?". Відповідь на це запитання автор шукає в історії формування наукового світогляду М. Грушевського. У підсумку, М. Глушко дійшов висновку, що "...М. Грушевський... активно переймався складними проблемами тогочасної української етнографії і прикладав максимум зусиль задля їх розв'язання" [9, с. 16], тому що була потреба апробації нового авторського підходу до дослідження історичних явищ і процесів, який учений "...сповна застосував згодом у своєму головному творі – "Історії України-Руси" [9, с. 16].

На думку автора, М. Грушевський уже на початку своєї активної діяльності в НТШ склав задум дослідити різні сфери життя українського народу княжого періоду та виявити елементи традиційної культури в культурному житті тогочасної еліти. Відсутність достовірної інформації про повсякденне народне життя, на думку М. Глушка, і призвела до того, що М. Грушевський запланував широкомасштабні народознавчі дослідження українських земель. Цей напрям наукової діяльності згодом було покладено на новостворену етнографічну комісію. Крім того, згідно з автором, "...важливішим для М. Грушевського було інше – з'ясувати і довести відмінність українського народу від сусідів, передусім від північного", що можна було зробити лише одним способом – залучивши дані "нових наук", до яких належала й етнологія [9, с. 18].

Важливою рисою праці М. Глушка є те, що автор простежує динаміку зацікавлення М. Грушевським етнографічними та фольклористичними проблемами, постійне зростання інтересу вченого до цього напрямку наукової роботи. Це засвідчує створення відповідного підрозділу Товариства (етнографічної комісії) та заснування відповідних видань – "Етнографічного збірника" та "Матеріялів до українсько-руської етнології" [9, с. 19].

У 2010 р. вийшов розширений варіант попередньої статті О. Гомотюк [10], яка, використовуючи ширшу історіографічну та джерельну базу (зокрема й архівні матеріали), розвиває свої основні думки, викладені в дослідженні 2005 р. [11]. Щоправда, зазначені праці стосуються організації українознавчих досліджень загалом без виокремлення діяльності М. Грушевського в галузі етнології. Крім того, статті О. Гомотюк охоплюють не лише діяльність М. Грушевського в НТШ, але і його організаційно-наукову роботу на Наддніпрянській Україні, яку вчений проводив у межах іншої структури –

Українського наукового товариства. Такий підхід до узагальнення матеріалу не дозволив авторці докладніше зосередитися саме на висвітленні проблеми налагодження вченим широкомасштабних етнографічних досліджень у НТШ. Зважаючи на це, й оцінки зазначеного напрямку роботи М. Грушевського мають, переважно, загальний характер і зводяться до того, що вирішальне значення для Товариства на рубежі XIX–XX ст. мала науково-організаційна діяльність вченого, який внаслідок реформи 1892 р. перетворив НТШ в українську академію наук [10, с. 34, 36–37].

На особливу увагу заслуговують системні дослідження З. Зайцевої [12, 13, 14], що стосуються ролі М. Грушевського в академізації Товариства та його впливу на українську науку наприкінці XIX – початку XX ст. У працях вченої наявні серйозні історіографічні узагальнення науково-організаційного внеску М. Грушевського в розвиток української науки, де можна виокремити етнологічну складову його діяльності. З. Зайцева вважає, що НТШ як наукова інституція відбулася та піднялася до своїх вершин саме завдяки багаторічному головуванню в ній М. Грушевського [13, с. 109]. Авторка справедливо зазначає, що попередні дослідники творчої спадщини великого вченого переважно концентрували свою увагу на українознавчих аспектах, тоді як науково-організаційна діяльність залишалася на другому плані. З. Зайцева докладно простежила низку питань, пов'язаних із реформуванням статуту НТШ та визначила, що ініціатором цих реформ був саме М. Грушевський.

Водночас зміст праць З. Зайцевої безпосередньо не стосується організації М. Грушевським етнологічних досліджень у Товаристві: вони містять опосередковану інформацію із цієї проблеми. Авторка зосереджує увагу переважно на дослідженні діяльності вченого з налагодження наукової роботи у НТШ загалом. Щоправда, подібна інформація дозволяє осягнути не лише принцип внутрішньої роботи Товариства, але й потенційні конфліктні ситуації, які були закладені в організаційну структуру установи. Зокрема, З. Зайцева наголосила на тому, що до початку Першої світової війни М. Грушевському "...вдалося згуртувати навколо НТШ старше і молодше покоління науковців як західноукраїнського, так і східноукраїнського регіонів. Влада Грушевського в НТШ сформувалася та сприймалася як привабливий, самоцінний і надто дефіцитний соціальний ресурс, об'єкт прагнень інших членів Товариства, зокрема відомих у своїх галузях учених І. Горбачевського, С. Дністрянського, О. Колесси" [13, с. 116].

З. Зайцева підмітила досить цікавий факт, який полягає в тому, що "коло осіб навколо М. Грушевського, яких єднав достатній ступінь згоди щодо завдань НТШ, було мінливим упродовж досліджуваного періоду. Спочатку це були І. Франко, В. Гнатюк, Ф. Вовк. Згодом додаються представники молодшої генерації – М. Кордуба, М. Залізник, В. Дорошенко, І. Джиджора, В. Липинський, на певний час С. Томашівський. Усім їм було притаманне сповідування ієрархії цінностей науки в різних її іпостасях – творчій, організаційній, видавничій, концентрування себе в науковій сфері діяльності" [12, с. 17]. Отже, як ми бачимо, саме етологи (етнографи, фольклористи й антропологи), особливо на початковому, найбільш відповідальному в організаційному сенсі періоді, були основними союзниками, помічниками й опорою М. Грушевського в розбудові Товариства. Відповідно, це не могло не позначитись і на налагодженні народознавчої діяльності в цій інституції, особливо, якщо врахувати науковий авторитет у цій сфері таких визнаних на той час учених, як Ф. Вовк, І. Франко

та В. Гнатюк. Підсумовуючи вклад вченого в розвиток української науки, З. Зайцева зауважила, що "завдяки М. Грушевському український науковий рух одержав вагомий організаційний ресурс, галузево-дисциплінарну розмаїтість, вийшов за межі етнографічно трактованого українознавства..." [12, с. 19]. Тим самим й етнологічна наука, виходячи із цього твердження, отримала своє остаточне становлення та друге дихання завдяки науково-організаційним заходам М. Грушевського.

Основні ж свої ідеї щодо зазначеної проблеми в найбільш завершеній формі авторка виклала у відповідному підрозділі свого монографічного дослідження "Роль М. Грушевського в академізації НТШ" [14, с. 57–78], у якій підвела підсумок науково-організаційного вкладу вченого у становлення і розвиток української національної науки. Дослідниця вважає важливою складовою інституціоналізації НТШ як наукової організації академічного рівня відмежування Товариства від тогочасної політики, що стало можливим завдяки особистій позиції М. Грушевського, яку, до речі, підтримали з різних причин усі ті ж І. Франко та В. Гнатюк [14, с. 78], що також свідчить про однозначність авторитетних і ключових фігур НТШ (які були етнографами) не лише в науковому, але й в ідеологічному сенсі, що позитивно вплинуло і на етнологічну складову наукової діяльності Товариства.

Одним з елементів організаційної роботи М. Грушевського як реформатора Товариства, що вплинув на розвиток етнологічної діяльності в цій інституції, була популяризація у світі українського народного ужиткового мистецтва. Згідно з І. Гиричем, "саме завдяки М. Грушевському були проведені в 1905 р. виставка творів гуцульського мистецтва та виставка народних митців у Коломиї" [7, с. 24; 8, с. 269].

Важливою складовою реформаторської діяльності М. Грушевського є його редакторська діяльність, а також робота із започаткування та розвитку нових серійних видань Товариства, що вирішальним чином вплинуло на розвиток етнологічних досліджень в організації. Свого часу ще Л. Винар зазначив: "Не улягає сумніву, що за головування Грушевського, Наукове Товариство ім. Шевченка дійшло у своїй видавничій діяльності до вершин. ... Видання Товариства охоплювали всі важливі царини науки й виразно документували перед чужинецьким світом самотність української культури" [4, с. 27].

Історіографія видавничої та редакторської діяльності М. Грушевського також побіжно торкається етнологічного аспекту цього напрямку діяльності вченого. Більшість праць, що стосуються цієї проблеми, почали виходити із другої половини 1990-х рр. та стосувалися загальних проблем діяльності М. Грушевського як редактора. Зокрема, І. Квітко зауважила: "М. Грушевський був редактором: планував видання, замовляв матеріали, упорядковував і опрацьовував їх, дбав про видавничу культуру, контролював рух видань на виробництві, організовував розповсюдження, вів фінансові справи" [16, с. 314].

О. Коновець, як і переважна більшість дослідників редакторської діяльності М. Грушевського, торкнувся цієї проблеми загалом, не виокремлюючи галузей наук, у яких працював учений [17]. З усіх галузей наук автор виокремив заслуги М. Грушевського як фундатора української національної преси. Організаційним центром такої діяльності стало, на думку О. Коновця, саме Товариство [17, с. 313]. Водночас, на нашу думку, потребує ґрунтовнішого аналізу проблема редакторської діяльності М. Грушевського крізь призму конкретних галузей наук та з аналізом його реального внеску у становлення і розвиток кожної науки, де етнологія має зайняти одне із чільних місць, зважаючи на особливо жвавий інтерес вченого до цієї дисципліни.

Інколи досить важко виокремити в літературі оцінки редакторського наукового доробку М. Грушевського як етнологів, оскільки його заслуги в цьому напрямі або не виокремлювалися зовсім, або об'єднувалися з іншими відомими членами НТШ. Зокрема, А. Франко зазначив, що "М. Грушевський та І. Франко стояли біля керма формування багатотомних видань НТШ. Вони сприяли утвердженню наукового характеру публікацій Товариства та удосконаленню структури його ґрунтовних видань..." [25, с. 36]. Згідно із зауваженнями автора, досить важко виділити редакторські здобутки згаданих учених в упорядкуванні етнологічних видань. Так, А. Франко зауважив: "...Офіційно за його підписом (авт. – М. Грушевського) вийшли перші томи "Етнографічного збірника", де левову частку праці щодо їх упорядкування зробив І. Франко" [25, с. 37].

Ця проблема актуалізується ще й тим, що вже в період незалежності з'явилася низка досліджень [18, 20], зокрема і дисертаційних [19, 21], присвячених виданням НТШ та редакційній діяльності в них М. Грушевського. У цих працях порушувалися окремі аспекти наукових і суспільно-політичних поглядів ученого, тоді як етнологічна науково-організаційна складова цієї діяльності М. Грушевського залишається до кінця нерозкритою.

О. Гомотюк наголошувала на тому, що пріоритетним напрямом науково-практичної роботи М. Грушевського в Товаристві була організація видавничої справи, яка призвела до документалізації значного масиву етнографічних матеріалів. Водночас авторка не виділяє конкретні здобутки вченого-редактора етнографічно-фольклористичних видань [11, с. 304, 306].

Л. Зашкільняк, характеризуючи ідейні засади історичних досліджень М. Грушевського, наголошує на тому, що вони оригінально поєднувалися з новітніми на той час тенденціями в європейській науці та полягали в розбудові "...новочасної концепції історії України, яка обґрунтовувала б прагнення до окремішності і самобутності історичної еволюції українського етносу" [15, с. 17]. У цьому контексті організація етнологічних досліджень у межах НТШ та їхні результати мали важливе значення – вони науково обґрунтовували етнокультурну самобутність українського народу, що було основою для подальшого розвитку українства, зокрема й у державницькому вимірі.

Не можна не погодитися із В. Педичем, який вважає, що важливу роль у діяльності історичної школи М. Грушевського у Львові відіграла саме видавнича робота, яка прискорювала обіг наукової інформації та сприяла входженню українських досліджень у європейський науковий простір. Автор слушно звернув увагу на важливу особливість друкованих органів Товариства під керівництвом ученого: наявність розлогого критично-бібліографічного відділу, який не лише ознайомлював читачів з останніми науковими дослідженнями, але й мобілізував дослідника "...на новаторське дослідження проблем вітчизняної історії в контексті світової науки" [23, с. 344].

Загалом же доцільно зауважити, що аналіз редакційної діяльності М. Грушевського через призму організації ним етнологічних досліджень у НТШ комплексно не проводився. Є окремі дослідження О. Сапеляк, М. Глушка та інших етнологів про які вже йшлося раніше, що безпосередньо пов'язані з налагодженням ученим етнографічної роботи в товаристві. Переважна ж більшість праць як учених діаспори (Л. Винар та ін.), так і сучасних українських (З. Зайцева та ін.) висвітлюють діяльність М. Грушевського з погляду організації української національної науки в НТШ загалом, не виокремлюючи етнологічного аспекту цієї роботи.

Як слушно зазначив М. Глушко: "...уже до приїзду до Львова молодий історик був добре обізнаний із загальним станом тогочасної української етнографічної науки й усвідомлював її важливе місце в загальній системі гуманітарних знань. Інакше він не ініціював би видання "Етнографічного збірника", тим паче не брався б за його редагування. Тим більше, вже 1895 р. М. Грушевський, згідно з М. Глушком, запланував створення Етнографічної комісії для підготовки та випуску "Етнографічного збірника" [9, с. 16]. Автор проаналізував зміст його перших видань і дійшов висновку, що вони містили переважно фольклорний матеріал замість етнографічного. Саме цим, на думку М. Глушка, пояснюється бажання М. Грушевського реорганізувати етнологічний напрям роботи в НТШ, що призвело до створення Етнографічної комісії та започаткування іншого друкованого органу – "Матеріялів до українсько-руської етнології". Згідно з автором: "1899 р. був, мабуть, знаменним і для самого М. Грушевського, оскільки із цього моменту етнографія стає однією із класичних дисциплін історичного циклу в Україні" [9, с. 20].

Отже, нині є не так уже й багато праць, безпосередньо присвячених проблемі реформування НТШ, що повною мірою стосувалися б питання організації М. Грушевським етнологічних досліджень у цій установі. Окрему групу історіографічних джерел становлять праці, присвячені редакторській і видавничій діяльності вченого в межах Товариства, що відображають певні питання організації друкованих органів етнологічного характеру. Надалі актуальною проблемою для досліджень залишається комплексне з'ясування всіх чинників, що вплинули на процес реформування Товариства та організацію етнологічних досліджень у цій інституції, а також на становлення етнологічних знань в Україні.

#### Список використаних джерел

1. Винар Л. Грушевський і НТШ / Л. Винар. – Мюнхен, 1970. – 112 с.
2. Винар Л. Життя і наукова діяльність Михайла Грушевського / Л. Винар // Український історик. – Нью-Йорк, 1966. – № 1–2 (9–10). – С. 15–31.
3. Винар Л. Михайло Грушевський і Наукове Товариство ім. Тараса Шевченка: 1892–1930 / Л. Винар // Український історик. – Нью-Йорк, 1970. – № 1–2 (29–30). – С. 121–122.
4. Винар Л. Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Тараса Шевченка. 1892–1930 / Л. Винар. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1970. – 110 с.
5. Винар Л. Михайло Грушевський як голова Наукового Товариства ім. Шевченка / Любомир Винар // Український історик. – Нью-Йорк, 1969. – № 1–3 (21–23). – С. 5–46.
6. Винар Л. Наукове Товариство ім. Шевченка і Михайло Грушевський / Л. Винар // Український історик. – Нью-Йорк, 1968. – № 1–4 (17–20). – С. 37–59.
7. Гирич І. Наукове товариство ім. Шевченка як суспільно-політичний проект Михайла Грушевського / І. Гирич // Вісник НТШ. – Л., 2006. – Ч. 36. – С. 19–24.
8. Гирич І. Наукове товариство ім. Шевченка як суспільно-політичний проект Михайла Грушевського / І. Гирич // Український парламентаризм: проблеми історії та сучасної політичної практики (до 145-річчя від дня народження Михайла Грушевського). – К.: Український інститут національної пам'яті, 2012. – С. 256–273.
9. Глушко М. Михайло Грушевський – ініціатор та організатор етнографічних досліджень в НТШ / М. Глушко // Народознавчі зошити. – 2008. – № 1–2. – С. 14–20.
10. Гомотюк О. Михайло Грушевський – архітектор науки про українство / О. Гомотюк // Психологія і суспільство. – 2010. – № 2. – С. 26–52.
11. Гомотюк О. Михайло Грушевський – фундатор наукового українства / О. Гомотюк // Історіографічні дослідження в Україні. – К., 2005. – Вип. 16. – С. 288–311.
12. Зайцева З. Михайло Грушевський в українському науковому русі до початку Першої світової війни / З. Зайцева // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія "Історія". – К., 2007. – Вип. 92. – С. 16–19.
13. Зайцева З. Роль Михайла Грушевського в академізації Наукового товариства ім. Шевченка / З. Зайцева // Історичний журнал. – 2004. – № 10/11. – С. 109–117.
14. Зайцева З. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець XIX – початок XX ст.) / З. Зайцева. – К.: КНЕУ, 2006. – 368 с.
15. Зашкільняк Л. Михайло Грушевський і європейська історична наука кінця XIX – початку XX століття / Л. Зашкільняк // Вісник НТШ. – Л., 2006. – Ч. 36. – С. 17–20.

16. Квітко І. Грушевський як редактор / І. Квітко // Михайло Грушевський і Західна Україна: доп. і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відп. ред.) та ін. – Львів: Світ, 1995. – С. 313–316.
17. Коновець О.М. Грушевський – фундатор Української національної наукової преси / О.М. Коновець // Михайло Грушевський і Західна Україна: доп. і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відп. ред.) та ін. – Львів: Світ, 1995. – С. 312–313.
18. Кузіна Н. Редакційна діяльність М.С. Грушевського в "Літературно-науковому вістнику" в 1907–1908 роках / Н. Кузіна // Михайло Грушевський і сучасність: мат. міжнар. наук. конф., присвяч. 130-річчю від дня народж. М. С. Грушевського. – К., 1998. – С. 26–28.
19. Кузіна Н.В. Роль "Літературно-наукового вісника" в національному відродженні України (київський період 1907–1919 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Кузіна Наталія Вікторівна. – К., 2002. – 213 арк.
20. Купчинський О. Дещо про форми та напрями наукової і науково-видавничої діяльності Наукового товариства імені Шевченка: 1892–1940 роки (міжнародний аспект) / О. Купчинський // З історії Наукового товариства імені Шевченка: зб. доп. і повід. наук. сесій і конф. НТШ у Львові. – Л., 1998. – С. 16–23.
21. Леськова М.П. "Літературно-науковий вісник" як культурологічне джерело духовного відродження української нації (20–40-і роки ХХ ст.): дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / М.П. Леськова. – К., 1996. – 232 арк.
22. Мальчевський О. М. Грушевський і Наукове товариство ім. Шевченка / О. Мальчевський // Михайло Грушевський і Західна Україна: доп. і повідом., наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відп. ред.) та ін. – Львів: Світ, 1995. – С. 32–35.
23. Педич В. Науково-організаційна діяльність історичної школи Михайла Грушевського / В. Педич // Українська історична наука на шляху творчого поступу: мат. III міжнар. наук. конгресу укр. істориків; 17–19 травня 2006 р. Луцьк: у 3 т. – Луцьк: РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – Т. 1 / ред. Л. Винар; І. Коцан: Українське історичне товариство (США, Україна, Канада, Європа), Інститут історії України НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Світова наукова рада при Світовому конгресі українців, Історична секція Української вільної академії наук у США. – С. 340–346.
24. Романів О. Михайло Грушевський і його роль у становленні та розвитку української національної науки (Наукове товариство ім. Шевченка у Львові) / О. Романів // Михайло Грушевський: зб. наук. праць і мат. Міжнар. ювіл. конф., присвяч. 125-річчю з дня народження М. Грушевського. – Львів, 1994. – С. 80–92.
25. Франко А. Сніппраця М. Грушевського та І. Франка у Науковому товаристві ім. Т. Шевченка / А. Франко // Михайло Грушевський і Західна Україна: доп. і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. Львів, 26–28 жовт. 1994 р. / А. Карась (відп. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 35–38.

#### References

- VYNAR L. (1970) *Hrushevskyy i NTSh*. Miunkhen.
- VYNAR L. (1966) Zhyttia i naukova diialnist Mykhaila Hrushevskoho. In: *Ukrainskyi istoryk*. New York, 1–2, 15–31.
- VYNAR L. (1970) Mykhailo Hrushevskyy i Naukove Tovarystvo im. Tarasa Shevchenka: 1892–1930. In: *Ukrainskyi istoryk*. New York, 1–2, 121–122.
- VYNAR L. (1970) *Mykhailo Hrushevskyy i Naukove tovarystvo im. Tarasa Shevchenka. 1892–1930*. Miunkhen: Dniprova khvyliya.
- VYNAR L. (1969) Mykhailo Hrushevskyy yak holova Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka. In: *Ukrainskyi istoryk*. New York, 1–3, 5–46.
- VYNAR L. (1968) Naukove Tovarystvo im. Shevchenka i Mykhailo Hrushevskyy. In: *Ukrainskyi istoryk*. New York, 1–4, 37–59.
- HYRYCH I. (2006) Naukove tovarystvo im. Shevchenka yak suspilno-politychnyi proekt Mykhaila Hrushevskoho. In: *Visnyk NTSh*. Lviv, 36, 19–24.
- HYRYCH I. (2012) Naukove tovarystvo im. Shevchenka yak suspilno-politychnyi proekt Mykhaila Hrushevskoho. In: *Ukrainskyi parlamentaryzm: problemy istorii ta suchasnoi politychnoi praktyky (do 145-richchia vid dnia narodzhennia Mykhaila Hrushevskoho)*. – Kyiv: Ukrainskyi instytut natsionalnoi pamiaty, 256–273.

R. Konta, Doctor of History, Associate Professor  
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

### M. HRUSHEVSKYI AS A REFORMER OF THE SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY IN LVIV: ETHNOLOGICAL CONTEXT

The article deals with a problem of covering in the historiography the issue of reforming the Shevchenko Scientific Society in Lviv by M. Hrushevskyy and changes in its regulations in terms of its importance to the organization of ethnological researches in this organization and development of the Ukrainian ethnology. Despite the importance of this issue, it was usually researched in historical works about Society, where the problem of reforming of the NTSh was covering in general terms. As a result, it made impossible to follow all the twists and turns in the internal organization work in this area including the various points of views on this problem NTSh members. Also it made impossible to follow the foreign factor that was in the difficult circumstances of existence of scientific organization of academic level of the people who had been deprived of their own state. The author also draws conclusions about the prospects for further study of this problem

Key words: M. Hrushevskyy, Shevchenko Scientific Society in Lviv, ethnology, ethnography, historiography, reform, regulations, Society, NTSh.

- HLUSHKO M. (2008) Mykhailo Hrushevskyy – initsiator ta orhanizator etnografichnykh doslidzhen v NTSh. In: *Narodoznachchi zoshyty*. 1–2, 14–20.
- HOMOTIUK O. (2010) Mykhailo Hrushevskyy – arkhitekto nauky pro ukrainstvo. In: *Psykhologhiia i suspilstvo*. 2, 26–52.
- HOMOTIUK O. (2005) Mykhailo Hrushevskyy – fundator naukovoho ukrainoznavstva. In: *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini*. Kyiv, 16, 288–311.
- ZAITSEVA Z. (2007) Mykhailo Hrushevskyy i ukrainskomu naukovomu rusi do pochatku Pershoi svitovoi viiny. In: *Visnyk Kyivskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seria "Istoria"*. Kyiv, 92, 16–19.
- ZAITSEVA Z. (2004) Rol Mykhaila Hrushevskoho v akademizatsii Naukovoho tovarystva im. Shevchenka / Zinaida Zaitseva. In: *Istorychnyi zhurnal*. 10/11, 109–117.
- ZAITSEVA Z. (2006) *Ukrainskyi naukovyi rukh: instytutsionalni aspekty rozvytku (kinets KhKh – pochatok KhKh st.)*. – Kyiv: KNEU.
- ZASHKILNIAK L. (2006) Mykhailo Hrushevskyy i yevropeiska istorychna nauka kintsia KhKh – pochatku KhKh stolittia. In: *Visnyk NTSh*. Lviv, 36, 17–20.
- KVITKO I. (1995) Hrushevskyy yak redaktor. In: *Mykhailo Hrushevskyy i Zakhidna Ukraina: Dopovidi i povidom. nauk. konf.* / Lviv. un-t im. I. Franka ta in. – (Lviv, 26–28 zhovt. 1994 r.) / A. Karas (vidpovid. red.) ta in. Lviv: Svit, 313–316.
- KONOVETS O. (1995) M. Hrushevskyy – fundator Ukrainsoi natsionalnoi naukovoi presy. In: *Mykhailo Hrushevskyy i Zakhidna Ukraina: Dopovidi i povidom. nauk. konf.* / Lviv. un-t im. I. Franka ta in. – (Lviv, 26–28 zhovt. 1994 r.) / A. Karas (vidpovid. red.) ta in. Lviv: Svit, 312–313.
- KUZINA N. (1998) Redaktsiina diialnist M.S. Hrushevskoho v "Literaturno-naukovomu vistyuku" v 1907–1908 rokakh. In: *Mykhailo Hrushevskyy i suchasnist: Materialy mizhnar. nauk. konf., prysviach. 130-rich. vid dnia narodzh. M.S. Hrushevskoho*. Kyiv, 26–28.
- KUZINA N.V. (2002) Rol "Literaturno-naukovoho visnyka" v natsionalnomu vidrodzhenni Ukrainy (kyivskyy period 1907–1919 rr.): dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 / Kuzina Nataliia Viktorivna. Kyiv.
- KUPCHYNSKYI O. (1998) Deshcho pro formy ta napriamy naukovoi i naukovo-vydavnychoi diialnosti Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka: 1892–1940 roky (mizhnarodnyi aspekt). In: *Z istorii Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka: Zbirnyk dopovidei i povidomlen naukovykh sesii i konferentsii NTSh u Lvovi*. Lviv, 16–23.
- LESKOVA M.P. (1996) "Literaturno-naukovyi visnyk" yak kulturno-ohichne dzherelo dukhovnoho vidrodzhennia ukrainskoi natsii (20–40-i roky KhKh st.): dys. ... kand. filol. nauk: 10.01.08. Kyiv.
- MALCHEVSKYI O.M. (1995) Hrushevskyy i Naukove tovarystvo im. Shevchenka. In: *Mykhailo Hrushevskyy i Zakhidna Ukraina: Dopovidi i povidom. nauk. konf.* / Lviv. un-t im. I. Franka ta in. – (Lviv, 26–28 zhovt. 1994 r.) / A. Karas (vidpovid. red.) ta in. Lviv: Svit, 32–35.
- PEDYCH V. (2007) Naukovo-orhanizatsiina diialnist istorychnoi shkoly Mykhaila Hrushevskoho. In: *Ukrainska istorychna nauka na shliakhu tvorchoho postupu: Materialy III mizhnarodnogo naukovoho konhresu ukrainskykh istorikiv; 17–19 travnia 2006 r. Lutsk: U 3 t.* – Lutsk: RVV "Vezha" Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky, 2007. – T. 1 / Red. L. Vynar; I. Kotsan: Ukrainske istorychne tovarystvo (SShA, Ukraina, Kanada, Yevropa), Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, Svitova naukova rada pry Svitovomu konhresi ukrainsiv, Istorychna sektsiia Ukrainsoi vilnoi akademii nauk u SShA, 340–346.
- ROMANIV O. (1994) Mykhailo Hrushevskyy i yoho rol u stanovlenni ta rozvytku ukrainskoi natsionalnoi nauky (Naukove tovarystvo im. Shevchenka u Lvovi). In: *Mykhailo Hrushevskyy: 3b. nauk. prats i materialiv Mizhnar. yuvil. konf., prysviach. 125-richchii z dnia narodzh. M. Hrushevskoho*. – Lviv, 80–92.
- FRANKO A. (1995) Spivpratsia M. Hrushevskoho ta I. Franka u Naukovomu tovarystvi im. T. Shevchenka. In: *Mykhailo Hrushevskyy i Zakhidna Ukraina: Dopovidi i povidom. nauk. konf.* / Lviv. un-t im. I. Franka ta in. – (Lviv, 26–28 zhovt. 1994 r.) / A. Karas (vidpovid. red.) ta in. Lviv: Svit, 35–38.

Надійшла до редколегії 18.09.17